

Het begin van de prehistorie noemen we de steentijd. Al rondtrekkend scharrelde de mens zijn kostje bij elkaar. Hij jaagde en viste en plukte planten, noten en vruchten. Maar zo'n 11.000 jaar geleden voltrok zich in het Midden-Oosten een revolutie: de mensen begonnen er voedsel te verbouwen. Ze werden dus boeren in plaats van echte jagers-verzamelaars, al bleven ze daarnaast nog wel jagen. Hiermee brak er een nieuwe tijd aan: de *nieuwe steentijd*. Het zou echter nog enkele duizenden jaren duren voordat de landbouw ook tot onze streken doordrong!

Landbouw kun je onderverdelen in akkerbouw en veeteelt. Akkerbouw is het verbouwen van gewassen, zoals granen en peulvruchten. De boeren legden akkertjes aan, waarop de gewassen werden uitgezaaid. Behalve de akkerbouw deed ook de veeteelt zijn intrede. De mens ging wilde dieren tam maken. Dat noem je *domesticeren*. Eerst werden het schaap en de geit gedomesticeerd, later ook het varken en het rund. De beste dieren werden met elkaar gekruist, zodat de koeien steeds meer melk gingen geven, de schapen meer wol, de varkens meer vlees.

Heel langzaam breidde deze nieuwe vorm van voedselproductie zich uit. Ongeveer 7500 jaar geleden ontstond ook in Midden-Europa een boerencultuur. Deze cultuur wordt *bandkeramiek* genoemd, omdat het aardewerk van deze boeren vaak was versierd met bandvormige lijnpatronen. Een paar eeuwen later, omstreeks 5300 voor Christus, vestigden de bandkeramische boeren zich ook in onze streken. Ze gingen wonen op de Zuid-Limburgse lössgronden. Daarmee begint voor Nederland de nieuwe steentijd.

Archeologen hebben in Limburg verschillende bandkeramische nederzettingen opgegraven. De nederzettingen bestonden uit enkele tot hooguit twintig boerderijen. De boerderijen waren 5 à 8 meter breed en de grootste was wel 35 meter lang! De wanden waren van gevlochten takken en de daken vermoedelijk van stro. Ook zijn er kookpotten en voorraadpotten gevonden, en stenen pijlpunten, hakbijlen en klingen*. Door een stel klingen op een rij in een stuk hout of bot te monteren, maakten de bandkeramiekers een sikkel. Het hout en het bot zijn allang vergaan, maar het steen natuurlijk niet.

Je kunt je wel voorstellen dat de jagers-verzamelaars die al in onze streken woonden, nieuwsgierig waren naar zoiets revolutionairs als 'landbouw'! In de loop der eeuwen namen zij die nieuwe manier van voedselproductie over. Maar jacht en visvangst zouden nog lange tijd een belangrijk middel van bestaan blijven. De nieuwe steentijd eindigt voor Nederland omstreeks 2000 v. Chr., dus 4000 jaar geleden. Dan begint de *bronstijd*.

Tijdens de ijstijd blies de poolwind leemachtige bodemdeeltjes naar het zuiden. Deze deeltjes waren kleiner dan zandkorrels, maar groter dan kleideeltjes. Ze werden afgezet in de luwte van de stuwwallen bij Nijmegen en van het Zuid-Limburgse heuvellandschap. Daarom vind je daar nu een aparte grondsoort: **löss**. Löss heeft een gelige of roodgelige kleur. Maar wat belangrijker is: löss is erg vruchtbaar!

* Een *kling* is een geslepen steen, die bijvoorbeeld werd gebruikt als beitel of als het blad van een bijl.

Vragen & Opdrachten

Je hebt nodig: atlas en woordenboek.

1. 'Zo'n 11.000 jaar geleden voltrok zich in het Midden-Oosten een revolutie.'

Wat gebeurde er?

- De jagers namen de macht over van de boeren.
- De boeren namen de macht over van de jagers.
- De voedselvoorziening veranderde ingrijpend.
- Er ontstond een nieuw type aardewerk.

2. Topodetective

De landbouw is 'uitgevonden' in het Midden-Oosten. Om preciezer te zijn in de Vruchtbare Halvemaan (of de Vruchtbare Sikkel). In dat gebied liggen onder andere delen van Irak en Syrië. Er stromen twee bekende rivieren. Hoe heten deze rivieren?

.....

3. 'Heel langzaam breidde deze nieuwe vorm van voedselproductie zich uit naar Europa.'

Waardoor kunnen we het onderwerp van de bovenstaande zin (dat is: *deze nieuwe vorm van voedselproductie*) vervangen zonder dat de betekenis verandert?

- de akkerbouw
- de jacht
- de landbouw
- de veeteelt

4. Wanneer leefden de bandkeramiekers?

- Ongeveer 5500 jaar geleden, in de bronstijd.
- Ongeveer 5500 jaar geleden, in de steentijd.
- Ongeveer 7500 jaar geleden, in de bronstijd.
- Ongeveer 7500 jaar geleden, in de steentijd.

5. De bandkeramiekers leefden ...

- eerder dan de hunebedbouwers
- tegelijk met de hunebedbouwers
- kort na de hunebedbouwers
- lang na de hunebedbouwers

6. Löss

De bandkeramiekers woonden op de lössgronden van Limburg. Löss is een soort ...

- leem
- rivierklei
- zeeklei
- zand

7. Wat is de toepasselijke benaming voor een bandkeramische nederzetting?

- stad
- dorp
- dorpje
- buurtschap, gehucht

8. Van welk landbouwwerktuig zijn er resten teruggevonden?

.....

9. Welk type gebouw introduceerden de bandkeramiekers in onze streken?

.....

10. De Taalmakerij: pimp je woordenschat!

Met de komst van de landbouw begon de *nieuwe steentijd*. Een ander woord voor nieuwe steentijd is *neolithicum*. Het voorvoegsel *neo-* komt uit het Latijn. Het betekent 'nieuw'.

Hieronder staan twaalf voorvoegsels die we uit een klassieke taal (het Grieks of het Latijn) hebben overgenomen.

<i>anti-</i> = tegen	<i>macro-</i> = groot	<i>neo-</i> = nieuw	<i>pseudo-</i> = onecht
<i>auto-</i> = zelf	<i>micro-</i> = (erg) klein	<i>ortho-</i> = juist; recht	<i>re-</i> = opnieuw
<i>co-</i> = samen	<i>multi-</i> = veel	<i>pre-</i> = voor (niet na)	<i>vice-</i> = plaatsvervangend

Opdracht. In de rechter kolom staan twaalf woordbetekenissen. Zet in de linker kolom het bijbehorende woord. Kies uit:

antiracist, autodidact, copiloot, makrokosmos, micro-organisme, multi-instrumentalist, neologisme, orthotheek, prehistorie, pseudoniem, re-integreren en *vicepremier*.

- a ..... diertje, plantje dat alleen door een microscoop te zien is
- b ..... het heelal
- c ..... iemand die tegen discriminatie op grond van huidskleur is
- d ..... iemand die samen met een ander een vliegtuig bestuurt
- e ..... iemand die veel instrumenten bespeelt
- f ..... iemand die zijn kennis door zelfstudie verworven heeft
- g ..... kantoortje van de remedial teacher
- h ..... minister die de minister-president vervangt
- i ..... na een langdurige ziekte weer aan het werk gaan
- j ..... nieuw woord
- k ..... tijdperk toen er nog geen geschreven bronnen waren
- l ..... schuilnaam van een schrijver

11. Extra: De nieuwe steentijd vereiste nieuwe kennis op verschillende gebieden. Geef twee voorbeelden.

.....
.....
.....

12. Extra: De bandkeramiekers waren boeren. Maar ze jaagden ook. Ze woonden het liefst op de lössgronden en bij open water. Hoe verklaar je die voorkeuren?

.....
.....
.....

De antwoorden vind je hier: <http://www.surfspin.nl/sikkel.html>.